

УДК 72. 01

**АРХІТЕКТУРА ПАНСЬКОГО ПАЛАЦУ
В СЕЛІ ЧОРНОМИН ПІЩАНСЬКОГО РАЙОНУ**

В. В. Смоляк, Н. В. Козинюк, М. Ю. Білоус

**АРХИТЕКТУРА БАРСКОГО ДВОРЦА
В СЕЛЕ ЧЕРНОМИНЕ ПЕСЧАНСКОГО РАЙОНА**

В. В. Смоляк, Н. В. Козинюк, М. Ю. Белоус

**ARCHITECTURE MANOR PALACE
IN THE VILLAGE CHORNOMYN DISTRICT PISHCHANKA**

V. Smolyak, N. Kozyniuk, M. Belous

Проаналізовано історичні аспекти та архітектурні і ландшафтні особливості однієї з пам'яток архітектури – палацу в селі Чорномин Піщанського району Вінницької області.

Встановлено склад ансамблю та архітектурну композицію садиби. Наведено заходи реконструкції садиби, яка відбулась у 30 роки XIX ст. Розглянуто стилістичні зміни та зміни функціонального призначення палацу протягом всього часу існування.

Досліджено конструктивні елементи, архітектурні деталі, планувальну структуру інженерні мережі будівлі.

Ключові слова: *архітектурний ансамбль, архітектурна композиція, горизонтальна композиція, анфіладне планування.*

Проанализированы исторические аспекты и архитектурные и ландшафтные особенности одной из памятников архитектуры – дворца в селе Черномин Песчанского района Винницкой области.

Установлен состав ансамбля и архитектурную композицию усадьбы. Приведены мероприятия реконструкции усадьбы, которая состоялась в 30 годы XIX в. Рассмотрены стилистические изменения и изменения функционального назначения дворца на протяжении всего времени существования.

Исследованы конструктивные элементы, архитектурные детали, планировочную структуру инженерные сети здания.

Ключевые слова: *архітектурний ансамбль, архітектурна композиція, горизонтальна композиція, анфіладне планування.*

Analyzed the historical aspects and architectural and landscape features one of the monuments - the palace in the village Chornomyn Pishchansk region Vinnytsia region. The composition of the group and the architectural composition of the estate. The ways of reconstruction of the estate, which was held in 30 years of the nineteenth century. Considered stylistic changes and changes in the functional purpose of the palace during the lifetime.

Studied structural elements, architectural details, planning structure engineering services building.

Keywords: *architectural complex architectural composition, horizontal composition enfilade planning.*

Вступ

На території Східного Поділля, до якої відносяться Вінницька та Хмельницька області, знаходилося понад 200 різноманітних за стилем та датою заснування палацово-паркових комплексів та панських садиб. Лише деяким з них вдалося зберегтися в буревіях історії. Зараз вони лише частково передають свою велич та красу. Це були справжні осередки культури, де

зберігалися численні твори мистецтва світового рівня. В палацах та садибах зберігались багаті бібліотеки з рідкісними книгами, унікальні архіви, цінні колекції посуду, декоративних предметів тощо. Так картинна в Загінцях налічувала понад 250 творів, яким позаздрили би найвідоміші музеї світу. Тут можна було побачити полотна Леонардо да Вінчі «Святий Іван», Рубенса «Оголена жінка в хутрі», Ван дер Верфа «Свята Цецилія», Кранаха «Святий Францішек Серафіцький» та багато інших відомих художників зі світовим ім'ям. Лише дещо з творів мистецтв, які перебували в маєтках і були націоналізовані після революції 1917 року, потрапили до музеїв, бібліотек та архівів. Левова частка з них все ж таки загинула, як буквально стерто з лиця землі більшість маєтків, руїни яких і сьогодні з докором дивляться на наших сучасників (згадаймо лише садибу в Бугаївці Погребищенського району або палац Собанських в Ободівці Тростянецького району).

Основна частина

Метою даної роботи є дослідження історичних аспектів та архітектурних особливостей однієї з пам'яток архітектури – палацу в селі Чорномин Піщанського району Вінницької області (раніше село називалося Розбійня).

На території села Чорномин знаходиться пам'ятка архітектури – палац XIX століття, побудований в 1820 році, в якому зараз розташована школа. Палац побудований італійським архітектором Боффо, народженого в Сардинії. З 1826 року він був головним архітектором м. Одеси. Боффо сам керував будівельними роботами. За його проектом був збудований палац Воронцова, який в даний час знаходиться в належному стані, та відомі Потьомкінські сходи. Палац збудовано за замовленням генерал-губернатора Волинсько-Подільського Тутолміна Т. І. Пізніше цей будинок викупив пан Чорномський, прихильник Софії Гречанки, третьої дружини графа Потоцького. Завдяки їй він придбав необхідну суму грошей для його викупу. Пізніше село почало називатися Чорномин.

Для будівництва були використані кращі будівельні матеріали – ліс, камінь, мармур, кольорове скло, яке коштувало на той час величезні гроші – 60 рублів за 1 м².

На мальовничому пагорбі над селом височить Палац. Його високі стрімкі колони сягають неба і підтримують сріблястий купол будівлі. Сонячне проміння, відбиваючись на гранях купола, загорається безліччю спалахів у кожній філігранній клітиночці покрівлі і сяє ореолом над усією спорудою. Великі широкі вікна спокійно й мовчазно дивляться у двір із висоти своїх стін, як німі свідки віків і людей що віддзеркалились у них колись і потонули в скляних водах Вічності. А відкрита півкругла тераса з колонами, піднята над землею, навіває щось до щему незабутнє, до чого можна доторкнутися душею, але не можна осягти думками... В сиву давнину це був прекрасний, чудесний палац. Коло маєтку було чарівне озеро, клумби з прекрасними трояндами, та загадкові дерева, що створювали парк. В середині були дорогі картини, розмальовані стіни і вимощена дорогим паркетом підлога.

Геній людської фантазії і людських рук створив його довершену красу і передав його тим, кому суджено народитись і жити поблизу нього або просто один раз побачити. Завдяки багатьом дослідникам таким як Стефан Ярошевський, Тадеуш Ярошевський, Антоні Урбанські, Антоні Хращевські, Роман Афтаназі, ми маємо достатню інформацію про сторінки історії Чорноминського палацу – пам'ятника архітектури початку XIX століття.

САДИБА графів Чорномських розташована на північних схилах глибокої балки, в якій у XVIII ст. біля дрімучого лісу виникло село, що існує донині.

В склад ансамблю садиби входять палац, (20-і – 30-роки XIX ст.), господарська забудова та капличка (2-а половина XIX ст.). Палац – центр усієї композиції, знаходячись на верхньому краю балки, господарює над селом та навколишнім середовищем. Парк (не зберігся), був оточений кам'яною стіною (рештки зберігалися до 40-х років XX ст.). Охоплюючи з півночі палац, він спускався по південному схилу, включаючи в свої кордони став, береги якого були облицьовані каменем. Серед дерев були і екзоти. У другій половині XIX ст. палац був добудований. Поблизу нього були зведені муровані господарські будівлі (кухня, водокачка), а на під'їзній алеї сторожка, що збереглася. На протилежній стороні балки, біля цвинтаря, напроти осі палацу споруджена білокам'яна каплиця, яка також збереглася. Таким чином зформувалась композиція, яка за своїм розмахом та архітектурним масштабом простору є єдиною в садибному будівництві України.

ПАЛАЦ – 20-і роки XIX ст. (рис. 1) розташований високо над селом. Займає домінуюче розташування в навколишньому ландшафті. До будівлі по косогуру веде старовинна алея, яка

засаджена каштанами та вимощена плитами з ракушняка. В кінці XIX ст. будівля була значно розширена. До західного торця був прибудований новий об'єм, для чого був розібраний портик-тераса, що знаходився тут. Палац був капітально відремонтований – підсилена кроквяна система, на рівні горища встановлена металева стяжка стін, в салонах та кімнатах зроблена нова необарочна ліпнина стін та стелі, на 2-му поверсі східного крила встановлені нові перегородки. Дерев'яні гвинтові сходи в коридорі західного торця замінені на маршові (30 роки XIX ст.). Розібраний (1957 р.) аналогічний західному портик-тераса на східному торці. Нищення терас та прибудова нових об'ємів негативно відбилась на композиції палацу, що мала назву паладіанської.

Рис. 1. Палац в Черномині (загальний вигляд)

У післяреволюційний період палацу його поперемінно використовували для потреб клубу, житла та дитячого будинку. З 1947 року по нинішній час там знаходиться середня школа.

З самого початку будинок був збудований в стилі зрілого класицизму. Він був двоповерховий, з цокольним поверхом на косягорі, з підвалом. За композицією палац був симетричним. Поперечна вісь акцентована на головному фасаді шестиколонним портиком великого іонічного ордеру з трикутним фронтоном (в тимпані розташовувався родовий герб), а на північному – півкруглим ризалітом-ротондою того ж ордеру. Фасад має горизонтальну композицію (підсилена карнизом повного профілю з модульйонами та фризом) та міжповерховою тягою. Вікна першого поверху мають вертикальні пропорції з трикутними сандриками на кронштейнах. Вікна другого поверху наближені пропорціями до квадрата. В міжвіконному просторі ротонди – гірлянди с маскаронами.

Планування першого поверху анфіладне, другого – коридорне. Великий зал, що перекритий дерев'яним коробковим склепінням пронизує будівлю по поперечній осі. Об'єм залу перебитий колонадою з двох спарених колон коринфського ордеру, об'єднаних в рівні антаблемента аркою. В склепінні напівротондного виступу знаходились живописні розписи, (в даний час вони заштукатурені).

На плафоні збереглась тонкої роботи розетка, оточена вінком з дубового листя.

В період окупації паркет демонтовано та вивезено до Німеччини.

Незвичайним в палацовому будівництві Поділля – наявність парадного вестибюлю в торці (східному) будівлі, що перпендикулярно примикає до зали. Центральна вісь його підкреслена колонним рядом тосканського ордеру, та вхід до зали збитий з осі, що не піддається поясненню. Підлога – мармур білого та сірого кольору.

Перекрыття поверхів та підвалу – плоске (в одному з приміщень цокольного поверху коробове склепіння). Під залом глибокий (8 м) підвал. Там був до 1967 року калорифер. До підвалу вів вхід-пандус в ротонді та підземним, лицьованим цеглою виходом в північному

напрямку. Перекриття підвалу під залом укріплене дерев'яними фермами.

Палац мав каналізацію (керамічні труби), водогін.

Прибудова кінця XIX ст. двоповерхова, підпорядкована в об'ємах головній будівлі (завдячуючи падінню рельєфу карниз прибудови знаходиться міжповерховій тязі палацу). Фасади виконані в пілястровому іонічному ордері в неоренесансному трактуванні з виділенням по головному фасаді слабо виступаючого ризаліту, що фланкірує спареними пілястрами та завершеним напівпараболічним фронтоном. По другому поверсі ризаліту – балкон з мереживною решіткою. В перехідній від старого палацу знаходилась ніша, де розташовувалась білосніжна мармурова скульптура. Планування коридорне, з двостороннім розташуванням приміщень. Перекриття плоскі, по дерев'яних балках.

Висновки

- Палац в Чорномині є яскравим прикладом панських садиб збудованих на Східному Поділлі в пізньому класичному стилі. В 90 і роки XIX ст. до палацу прибудована нова частина, що значно змінила архітектурну композицію. Архітектурними особливостями цієї будівлі є те, що вона має в плані прямокутну форму. На північному фасаді є півциркульний ризаліт з восьмиколонним портиком іонічного ордера на високому цоколі. На парковому фасаді – шестиколонний портик іонічного ордера. Планування головної будівлі (анфіладна з центрально розташованою залом) було змінено для функціональних потреб школи. Мистецька ліпнина збереглась переважно та, яка була зроблена в кінці XIX ст. – часу реконструкції будівлі. Нова частина будівлі в формах неоренесансу. В плані – витягнутий прямокутник, поєднаний переходом зі старим об'ємом. Планування коридорне. Обидві будівлі двоповерхові.

Використана література

1. Тиманович Є. В. Архітектурний ансамбль у с. Чорномин Вінницької області. В збірнику «Республіканська друга наукова конференція з історичного краєзнавства / Тиманович Є. В. – К. 1982. – С. 262-263.
2. J. Loza. Architekti i budownictowie.

Смоляк Володимир Вікторович – к.т.н., доцент кафедри містобудування та архітектури Вінницького національного технічного університету.

Козинюк Наталя Володимирівна – зав. архітектурним відділенням Вінницького будівельного технікуму.

Білоус Марина Юрївна – студентка Вінницького національного технічного університету.

Смоляк Владимир Викторович – к.т.н., доцент кафедры градостроительства и архитектуры Винницкого национального технического университета.

Козинюк Наталия Владимировна – зав. архитектурным отделением Винницкого строительного техникума.

Белоус Марина Юрьевна – студентка Винницкого национального технического университета.

Smolyak Vladimir – Ph.D., docent the department of urban planning and architecture Vinnytsia National Technical University.

Natalia Vladimirovna Kozyniuk – head. architectural department of Vinnytsia Construction College.

Belous Maryna – student Vinnytsia National Technical University.